

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

СТАРОСТ

Уређивачки одбор

Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Јелена Атанасијевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд

Др Владимир Поломац, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Никола Бубања, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Часлав Николић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д' Анунцио”, Пескара, Италија

Др Ала Татаренко, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина

Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска

Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина

Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија

Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска

Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)

Др Часлав Николић, редовни професор

Рецензенти

Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)

Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)

Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)

Др Богуслав Зиелински, редовни професор (Познањ, Пољска)

Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)

Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)

Др Ала Татаренко, редовни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. октобар 2023)

Књига II/1

СТАРОСТ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2024.

САДРЖАЈ

О КЊИГАМА СА ХVIII МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СКУПА
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ / 5

О КЊИЖЕВНОКУЛТУРОЛОШКОЈ КЊИЗИ СА ХVIII МЕЂУНАРОДНОГ
НАУЧНОГ СКУПАСРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ / 9

Саша Ж. РАДОВАНОВИЋ
НИЧЕ О СТАРОСТИ ФИЛОЗОФА / 15

Александра С. СЕКУЛИЋ
СТАРОСТ И ХЕТЕРОТОПИЈА ЖЕЉЕ
(Сасвим кратак прилог о старости и жељи у српској књижевности) / 23

Дејана Б. ПРЊАТ
КУЛТУРОЛОШКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ О СТАРОСТИ / 35

Александра П. СТЕВАНОВИЋ
ЗАСТАРЕЛА СТАРОСТ И ТЕХНОЛОГИЈА КАО
ИДЕАЛ ВЕЧНЕ МЛАДОСТИ / 43

Марија В. ЛОЈАНИЦА
АХАСФЕР: С ОНЕ СТРАНЕ СТАРОСТИ / 51

Александра Д. МАТИЋ
„БАБА ДЈЕДА У ПРОЉЕЂЕ ЗВАЛА”: ФИГУРЕ ПОХОТЉИВИХ
СТАРАЦА И СТАРИЦА СРПСКЕ УСМЕНЕ ЛИРИКЕ / 61

Елма И. ХАЛИЛОВИЋ
СТАРЦИ И СТАРИЦЕ У ЗАПИСИМА СА ПЕШТЕРСКЕ
ВИСОРАВНИ И СТАРОГ ВЛАХА / 71

Милица А. КАНДИЋ
ЖУТИ ЛИСТ РАДИЧЕВИЋЕВЕ ПОЕЗИЈЕ:
КАКО ПРИРОДА ПЕВА ПРОЛАЗНОСТ? / 89

Милица М. АЛЕКСИЋ
ПОЛОЖАЈ СТАРИХ ЈУНАКА У ПОРОДИЦИ И ДРУШТВУ
У ТЕКСТОВИМА СРПскоГ РЕАЛИЗМА / 101

Марија М. ГРУЈИЋ
АПОТЕОЗА ЗРЕЛОГ ЖИВОТА У СРЕМЧЕВОЈ ПРОЗИ / 111

Енрико М. ДАВАНЦО
ДОЛЕ С ТОМ МАТОРОМ РЂОМ!
ЛИК СТАРЦА У САТИРАМА РАДОЈА ДОМАНОВИЋА / 123

Василије К. МИЛНОВИЋ
„БОГ МЛАДОГ ЖИВОТИЊСТВА” СРПСКЕ АВАНГАРДЕ ПРОТИВ
„СТАРИХ СИСТЕМАТИЧАРА” ТРАДИЦИОНАЛНЕ ПАРАДИГМЕ / 133

Сања В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ
ЖРТВА И ИСПУЊЕЊЕ СУДБИНЕ – ОНТОЛОШКИ АСПЕКТИ
ПРОЦЕСУАЛНЕ ФОРМЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
КАО АУТОРЕФЕРЕНЦИЈАЛНО ЗРЕЊЕ ЖАНРОВА У
КРИПТОГРАМУ ПИШЧЕВОГ ЖИВОТА / 145

Часлав В. НИКОЛИЋ

МИКЕЛАНЂЕЛОВА СТАРОСТ У РОМАНУ
КОД ХИПЕРБОРЕЈАЦА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 163

Сара З. АРВА

СТАРОСТ – СМРТ – *NON FINITO*: ПОРТРЕТ УМЕТНИКА У СТАРОСТИ
У КЊИЗИ О МИКЕЛАНЂЕЛУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 181

Александра В. ЧЕБАШЕК НЕШКОВИЋ

„САМО БЕЗ БРУКЕ!": О СТАРЕЊУ, ТЕЛУ И (САМО)ПРИХВАТАЊУ
У ПРИПОВЕЦИ „ЖЕНА НА КАМЕНУ” ИВЕ АНДРИЋА / 191

Софија П. МАТИЋ

ЕРОС И МНЕМОСИНА: СТАРОСТ КАО СУСТИЗАЊЕ
ПРИНЦИПА ЗАДОВОЉСТВА И НАГОНА СМРТИ У ПРИПОВЕЦИ
„СМРТ У СИНАНОВОЈ ТЕКИЈИ” ИВЕ АНДРИЋА / 203

Свејлана М. РАЈИЧИЋ ПЕРИЋ

Р54 И ФИГУРА ОГЛЕДАЛА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ
(ПСИХОАНАЛИТИЧКИ ОСВРТ НА СТАРОСТ У КЊИЖЕВНОСТИ) / 213

Јасмина М. АХМЕТАГИЋ

ХРОНИКА НЕСТАЈАЊА: ФЕНОМЕН СТАРОСТИ
У ПРОЗИ СЛАВЕНКЕ ДРАКУЛИЋ / 223

Марија М. ШЉУКИЋ

ФЕНОМЕН СТАРОСТИ КРОЗ ДИНАМИЧКУ РЕЛАЦИЈУ ПОРОДИЧНОГ
КРУГА МАЈКЕ И КЋЕРКЕ У АРЗАМАСУ ИВАНЕ ДИМИЋ / 233

Жарка СВИРЧЕВ

„СТАРЕ ВЈЕШТИЦЕ НЕСУ ДОБРА ЈАЈА” / 243

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ

ВЕЛИКА ПРИЧА: МЕМОАРСКО ПРИПОВЕДАЊЕ
СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ / 253

Јована С. АНЂЕЛКОВИЋ

ДЕМЕНТНИ И/ИЛИ РОМАН О ДЕМЕНЦИЈИ: ГЕРОНТОПОЕТИЧКИ
АСПЕКТИ РОМАНА *ИСЛЕДНИК* Д. ВЕЛИКИЋА / 265

Душан Ж. ПЕТРОВИЋ

„МОЈИ РОДИТЕЉИ НЕ УМИРУ НИКАКО”:
СТАРЕЊЕ И (НЕ)УМИРАЊЕ У РОМАНУ
У СТИХУ *ДЕЦА* МИЛЕНЕ МАРКОВИЋ / 275

Александра Б. БАТИНИЋ

ЈЕДНА (НЕ)МОГУЋА БИОГРАФИЈА – ЛИК ПУКОВНИКА
ФРОЈДА У РОМАНУ *ПА* КАО В. ТАБАШЕВИЋА / 285

Александра Р. ПОПИН

ТЕЛО У ВИЦЕВИМА О БАБИ И ДЕДИ / 293

Оља С. ВАСИЛЕВА

АРХЕОЛОГИЈА МОДЕРНОГ ПЕСНИЧКОГ ПОРТРЕТА:
ГВОЖЂЕ ИЛИ ИГРА СТВАРАЊА СВЕТА / 301

Миломир М. ГАВРИЛОВИЋ

ОСПОРЕНА СТАРОСТ ВАСКА ПОПЕ – НЕСПОРАЗУМИ ОКО
ИДЕОЛОШКОГ АНГАЖМАНА ПЕСНИЧКЕ КЊИГЕ *РЕЗ* / 313

Милан Б. ГРОМОВИЋ

АРХЕТИПСКА СЛИКА СТАРОСТИ И МИТОТВОРЉИВА
ПОЕТИКА МИЛОСАВА ТЕШИЋА / 327

Милица В. ЂУКОВИЋ

УБРЗАЊЕ (У) НЕЖНОСТИ: МИКРОГЕРОНТОТРАГОВИ ПОЕЗИЈЕ
САШЕ РАДОЈЧИЋА И ДРАГАНА БОШКОВИЋА / 339

Ђорђе М. ЂУРЂЕВИЋ

ПЕСМА НА КРАЈУ ЖИВОТА:
ПОЕТСКИ ОДЈЕЦИ БОГОРОДИЧИНОГ УСПЕЊА / 349

Јелена И. МАРИНКОВ

ОД „ЈАДНОГ СТАРЦА” ДО „МАЛОГ ПЛАЧКА” – СТАРАЧКА
ЕЛЕГИЈА У ПОЕЗИЈИ БРАНИСЛАВА ПЕТРОВИЋА / 361

Бојана С. СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

Кристина И. СТЕВАНОВИЋ

(АУТО)ПОРТРЕТ ПЕСНИКИЊЕ У СТАРОСТИ:
ХУЛИМ И ПОТПИСУЈЕМ РАДМИЛЕ ЛАЗИЋ / 371

Јелена С. МЛАДЕНОВИЋ

ОПАК БАБАЦ – АНТИАНТИЕЈЦ ОРИЈЕНТАЦИЈА
У ПОЕЗИЈИ РАДМИЛЕ ЛАЗИЋ / 379

Жарко Н. МИЛЕНКОВИЋ

СТАРЕЊЕ ЈЕ БУДУЋНОСТ:
ПЕСМА „НОБЛ” АНЕ ЂУРИЋ КОНСТРАКТЕ / 387

Ана Д. КОЗИЋ

СТАРОСТ И ЕРОС У РОМАНИМА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА / 397

Милица М. КЕЦОЈЕВИЋ

’ЗАР СЕ НА ТАКО МАЛО САВ ЖИВОТ СВЕО?’ – СТАРОСТ У
ПРИПОВЕДАЧКОМ ОПУСУ ВЛАДАНА ДЕСНИЦЕ / 407

Александра Б. ЖЕЖЕЉ КОЦИЋ

О НЕКИМ ЛИЦИМА СТАРОСТИ У ДЕЛИМА МЕШЕ СЕЛИМОВИЋА / 417

Снежана М. МАРКОВИЋ

ЧЕТРДЕСЕТЕ КАО ПРЕЛАЗНО ЖИВОТНО ДОБА ИЗМЕЂУ МЛАДОСТИ
И СТАРОСТИ У РОМАНУ *ДЕРВИШ И СМРТ* МЕШЕ СЕЛИМОВИЋА / 429

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ¹

Институти за српску културу Приштина – Лепосавић

ВЕЛИКА ПРИЧА: МЕМОАРСКО ПРИПОВЕДАЊЕ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ²

У раду се проучава мемоарско-аутобиографска проза Светлане Велмар-Јанковић *Прозраци* и *Прозраци 2* у контексту *велике приче* – типа наратива којим аутор уобличава сегменте свог живота са веће временске дистанце, настојећи да обухвати читав живот – схваћене слободније у односу на одређења која су овом појму дали когнитивни теоретичари на челу са Марком Фриманом.

Велику причу С. Велмар-Јанковић формира цела њена породична трилогија/тетралогја – поред две књиге мемоара, и романи *Ожљак* и *Лађум*, чије ја-нараторке, девојчица и остарела јунакиња, путем интимних бележница приказују личну и породичну судбину на фону турбулентних (историјских) догађаја у деценијама пре, током и након Другог светског рата. Начини на које госпођа Павловић оживљава минута времена до тренутка у ком се сусрећу њена многобројна *сада* компатибилни су начинима на који то чини јунакиња *Прозрака* С. Велмар-Јанковић, што провоцира питање односа чињеница и сећања, односно статуса документарног и фиктивног/рефлексивног у савременим мемоарима – горући проблем и у теорији овог жанра, као и питање граница између мемоара и романа.

Кључне речи: Светлана Велмар-Јанковић, мемоарско-аутобиографска проза, *велика прича*, *Прозраци* и *Прозраци 2*, *Ожљак*, *Лађум*, сећање, документ, рефлексја, сведочанство

Савремени теоретичари књижевности указују на то да канонске дефиниције мемоара (мемоарско-аутобиографске прозе – Иванић 1995; Иванић 2015) какве се налазе у речницима књижевних термина одавно не обухватају суштинска обележја жанра.³ У својој монографији *Морални сведок: савремена џеџица мемоара* Мирјана Бојанић Ђирковић истиче две преломне тачке које су измениле лик савремене мемоарске прозе: сведочанства/сећања на холокауст, у којима се услед померања постојећих оквира људског искуства мења и садржајни, односно сазнајни моменат овог типа наратива; појаву мемоара бивших зависника, када се тежиште наратице премешта са *догађаја* на *доживљај*. Обе тачке ставиле су на пробу чињеничност, тј. истинитост на нивоу чињеница у мемоарима, а тиме и научну одредницу у дефиницији овог жанра.⁴ Ауторка скреће пажњу на значај

1 becejskim@gmail.com

2 Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. год.

3 Мемоари (фр. *témoigne* – споменица, сећања, успомене) одређени су као прозно дело у коме аутор са веће временске дистанце приповеда и коментарише своје животне успомене повезане са важним историјским, друштвеним и културним догађајима чији је очевидац или учесник био, настојећи да дочара атмосферу одређеног друштвеног тренутка и портретише учеснике у њима. Приповедање је најчешће хронолошко и одликују га: субјективност, рефлексја, друштвена тенденциозност, усмереност на спољашње догађаје, за разлику од мемоарима блиске *аутобиографије* и *дневника*, који такође улазе у састав *аутобиографске књижевности*, а који су више засновани на представљању и анализи унутрашњег живота аутора (Marković 1992: 448; Popović 2010: 423–424; Lemar 2015: 615–620; Quinn 2006: 256).

4 У савременим мемоарима највише се доводи у питање својство објективног историјског сведочанства, будући да су огољени главни парадокси жанра: инсистирање на личној, субјективној

проучавања књижевно-научних врста савременог когнитивног психолога и наратолога Марка Фримана, који је формирао и значајно осветлио концепт *велике приче* – шири и обухватнији од (канонизованог) концепта мемоарске прозе (Бојанић Ђирковић 2022: 9–10).

Наиме, савремени теоретичари истичу да се наративно уобличавање сегментата људског живота одвија путем *малих* и *великих* прича. Фриман пак сматра да се *животна* прича може исприповедати само у споју и преплитању њихових наративних техника. Основна разлика међу овим формама је у временској удаљености од наративног *сада*: *мала* прича је ближа „садашњем” тренутку, те је самим тим мања дисторзија чињеница, док мемоари припадају типу наратива који настоје да са веће временске дистанце обухвате „читав живот”, поузданост чињеница у њима је мања, али су зато значајно обogaћени накнадном рефлексijом. Будући да је *велика прича* условљена интенцијом аутора, саговорницима, контекстом (временским, просторним, друштвено-политичким, приватним, културним), реципијентима итд., за изучавање ове прозе Фриман предлаже најпре испитивање поменутих фактора њеног обликовања, указујући на нужност рефлексije мемоаристе при изградњи сопственог идентитета. Управо је присуство искуства и накнадне рефлексije у *великој причи* оно што доприноси откривању дубљег смисла догађаја и ситуација о којима се говори, те поимања универзалног, општег добра/истине које стоји у суштинском разумевању живота; притом се јављају и болна осећања: кајање, кривица, разочарање и сл. Фриман истиче моћ *велике приче* у креирању наративног идентитета и интегралном разумевању живота, јер се и самопознање, односно разумевање свог живота, у највећој мери одвија кроз наративну рефлексiju која омогућава субјекту узимање у обзир ширег контекста и накнадних сазнања – осмишљавања и дубље спознаје важног и неважног; *велика прича* може побољшати и морални аспект живота аутора, јер она има „откривалачку моћ истине” (према Бојанић Ђирковић 2022: 19–23, 159).

Концепт *велике приче* истовремено је стваралачки метод неколико врста у оквиру књижевно-научног корпуса и метод њиховог тумачења (Бојанић Ђирковић 2022: 10), али *велика прича* је и по-етичко опредељење и синоним за *древну причу* (страдалника) којој нема краја, будући да је у њеној основи сам живот. Дакле, реч је и о старијем термину који обухвата шири појам од Фримановог теоријског концепта и корпуса књижевно-научних врста (в. Ивановић 2006: 156) – што ћемо показати на примеру породичне тетралогije Светлане Велмар-Јанковић.

Премда се на први поглед може учинити да је мемоарско-аутобиографска проза *Прозраци* и (постхумно објављени) *Прозраци 2* С. Велмар-Јанковић репрезентативна за ову књижевно-научну врсту како је дефинисана у речницима књижевних термина, на шта упућује и извесно поштовање хронолошког следа догађаја распоређених по поглављима и унутар поглавља, видећемо да она умногоме представља модерно, измењено лице једне линије савремених мемоара која често у први план ставља *доживљај*, не занемарујући притом ни историјску важност *догађаја* о којима приповеда. То лице се открива у стваралачким поступцима и техникама, приказивању личности и детаља, односу према чињеницама/документима и доживљају/фикцији, интенцији аутора и рецепцијском ефекту, односно у целокупном креирању наративног идентитета. Романескна

тачки гледишта; инсистирање на *доживљају* који је, за разлику од *догађаја*, увек субјективан; већа временска удаљеност од приказаних догађаја подразумева и веће удаљавање од чињеничне веродостојности (Бојанић Ђирковић 2022: 15–19).

концепција поглавља и њихови топоси,⁵ исповедни пасажии који прате ток све-сти, раскошна наративна рефлексиија у којој се укрштају искуства и временске перспективе, наративно и доживљајно *saga*, усмерени су ка самопознању мемоаристкиње и учвршћивању њене моралне позиције, дубљег разумевања (смисла) свог и људског живота, али и ка разумевању духа једне бурне историјске епохе и њених запретених истина. Свеприсутна свест С. Велмар-Јанковић о историјској важности догађаја који доживљаје уоквирују и својој судбинској улози сведока, прожета је, као и сва њена белетристичка дела, рикеровским схватањем историје као једне приче међу другима (в. Riker 1993: 123–125),⁶ те ставом о њеном цикличном понављању.

Уз то, реч је о мемоарима у којима ауторка дубоко промишља поетичке законитости и парадоксе жанра, те кроз значајна (ауто)поетичка запажања обликује неку врсту његове имплицитне теорије. Већ у „Речи унапред”, објашњавајући реторику наслова *Прозраци* као метафору пробљесака сећања, списатељица истиче свест о селективности, непотпуности и субјективности сећања: „извесни прозраци израђају од тог нагомиланог времена, тмастог и тамног, па лебде над гомилом протеклих година, колико осветљени сећањима толико их и обликујући, у исти мах” (*Прозраци*, 2004: 9). Позивајући се на Стендалово поређење „да је сећање као фреска у распадању”, због чега и не настоји „да описује *ствари* него само њихов ефекат на њега у редоследу осветљених слика чија се веза губи у тами” (*Прозраци* 2004: 69), као и на закључак Нине Берберове – ’Али стварност у прошлости и будућности је искривљена, наказно спљоштена, нечега у тој слици нема а нечега има превише’ (*Прозраци* 2004: 291) – она истиче да је сећање лични доживљај догађаја, њихово домишљање и естетизација.

Мемоарско-аутобиографска проза С. Велмар-Јанковић припада њеној породичној трилогији/тетралогији, коју чине и (ауто)биографски засновани романи *Ожиљак* и *Лађум*,⁷ те у том контексту добија многа својства *породичних мемоара*⁸. Урамљене бурним историјским догађајима и прожете искуственом истином, као и накнадним сазнањима о страдању грађанске класе након Другог светског рата и конфисковању њене имовине од стране новог комунистичког режима, ове нарације, свака из свог угла, формирају *велику причу* (у метафоричком, као и у методолошком смислу) о дуго заташкованој истини поражених.

Осим разлика које произилазе из читања у оквирима жанра и жанровских очекивања (в. Pavličić 1983: 116), и то првенствено оних на релацији стварност–фикција, тешко је одредити у чему се међусобно разликују књиге породичне тетралогиие С. Велмар-Јанковић, романи од њене мемоарско-аутобиографске прозе, поготово ако имамо у виду чињеницу да су начини на које госпођа Павловић, ја-нараторка у *Лађуму*, оживљава минула времена до тренутка у ком се сусрећу

5 Поголавља су именована према неком стожеру око ког се окупљају јунакињина (о)сећања, као и у роману *Лађум*, само што су уместо предмета-симбола и стварних места и догађаја ти стожери сада доживљаји и угисци (*Прозраци*: 1. Напрслине, 2. Гласови, 3. Безданице, 4. Провалије 5. Тмине 6. Лагуми 7. Хајке; *Прозраци* 2: 1. Жигови, 2. Одскоци, 3. Одаси, 4. Ожиљци, 5. Сусрети).

6 Потка историје „делуја у изабраном раздобљу, и дозвољава да је тумачите на различите начине”, истиче С. Велмар-Јанковић (2012: 6) и у интервјуу „Историја и приповедање”.

7 У жанровски разноликом књижевном стваралаштву С. Велмар-Јанковић могу се уочити две линије – породична и историјска, при чему историјска прожима породичну, а обе имају чврсту документарну подлогу.

8 Иако у теорији није јасно дефинисан, у пракси се јасно може уочити тип мемоара који, осим личног, подразумева и посредовано сећање предака, односно рефлексиију. Ако би се пак као критеријум узела рецепција, *породични мемоари* били би намењени читању и/или хроничарском Beleжењу у кругу породице/потомака.

њена многобројна *сага* – кроз прустовску хиперсензибилност чула (укусе, мисли, боје, додире, звукове, ритмове), чудесне везе између тренутака прошлости и садашњости, рефлексije и наслаге које та времена са собом носе (социолошке, политичко-идеолошке, језичке, етичке, естетичке) – компатибилни начинима на који то чини јунакиња *Прозрака* С. Велмар-Јанковић:

Куцкам по сточићу, као и некад, стари се ритмови враћају у врхове мојих старих прстију, тешко али се враћају, куцкам по сточићу и питам се: какав треба да је однос према том такозваном субјективном времену које парчићима живота, сачуваним у сећању, даје измењене облике већ самим тим што им мења трајање? Не знам. И то субјективно време је, ваљда, као и парчићи, као и сећање, један од суштинских састојака живота. (*Lagum* 2013: 244)

Можда је то био јун, могуће је да памтим и мирис липе, али је могуће и да то памћење није поуздано, тај мирис би могао да допире у моје сећање и из неких других година. (*Прозраци* 2004: 18)

Тим пре што кроз роман *Лагум*, као и кроз њену мемоарску прозу, протиче један јасно уочљив аутопоетички и метапоетички ток у ком се јунакиња, настојећи да дође до самопознања, одређује према категорији прошлог, трима временским димензијама и субјективном времену, варљивости сећања, односно истини мемоара/аутобиографије, улози докумената, фикције и рефлексije у сећањима, појединачним техникама и поступцима документарног приповедања (коришћење дневне штампе, мемоарске литературе, докумената и фотографија из породичне архиве, те према догађајима и јавним личностима које су обележиле одређени временски период), па и према изједначавању приповедног и доживљајног ја у мемоарско-аутобиографском приповедању: „О којој је то мени реч? Да ли то ова стара жена од осамдесет прилази оној још унеколико младој од тридесет и девет, или она још унеколико млада хита овој старици?” (*Lagum* 2013: 158–159)

Штавише, у *Лагуму* је тематизован сам чин приповедања *велике приче*, јер и његова јунакиња води неку врсту аутобиографско-мемоарских бележака са велике временске дистанце од догађаја којих се присећа, промишљајући начине на које обликује своја сећања: „Можда је морало да оде тих четрдесет година да бих, тек *саг*, кад мени измиче живот, имала снаге да покушам ово што покушавам: да обликујем оно што је остало од мога памћења на тај тренутак а можда да, чак, призовем понешто и од она друга два памћења, дечија, која су ми саопштavana касније, ретко и у комадићима, искидана из неке унутарње дубинске помрачине.” (*Lagum* 2013: 122) Премда она своју бележницу крије од кћери, а завештава „Мајору у пензији”, једном од аскета и твораца те победничке историје, роман *Лагум* је и компонован као нека врста квазимемоара-аутобиографије Милице Павловић, односно њеног егзистенцијалног прототипа Милице (Мими) Вуловић, тј. Велмар-Јанковић (в. Бараћ 2012: 49–62). У њему препознајемо поступак утемељен на законитости да „сећање често не препознаје време” (*Прозраци* 2004: 24), који се налази у основи савремених мемоара: редослед сећања и начин доживљавања утичу и на начин бележења, па се уместо хронолошког записивања догађаја, као у класичним мемоарима, прати ток свести јунакиње и хронолошки се бележе сећања, односно доживљаји и (чулни) утисци урамљени у те догађаје (в. Бојанић Ђирковић 2022: 26–27).⁹ Роман и почиње најснажнијим сећањима из две различите временске перспективе: на хапшење јунакињиног мужа од стране

9 На 'посебан карактер' сећања у мемоарима и аутобиографијама указао је још Михаил Бахтин, док је Пол Рикер у књизи *Memory, History, Forgetting* (2004) запазио да „задржавајући напетост између два (временски удаљена) доживљаја догађаја, и узимајући у обзир његове шире околности,

комуниста у новембру 1944. и на први сусрет са бакалином-мајором у периоду окупације, у лето 1941. или 1942; потом се враћа на младеначке срећне тренутке у Паризу и прве несугласице у међуратном периоду, иде унапред до педесетих и шездесетих, или пак до наративне садашњости, године 1984. Њена евокација прошлости није просто бележење догађаја и ситуација, већ њихово поновно проживљавање са искуством садашњости. Као и јунакиња *Прозрака* (2004: 259), на путу ка откривању Сопства она се јунговски суочава са несвесним и улази у некадашњу себе (Жежељ Коцић 2012: 113).¹⁰ Њено *saga* је промишљено прошлим и тек у спреси с њим остварује свој смисао, јер као што се историја народа и света понавља, понављају се и чињенице и искуства у животу појединца. На лазећи упориште у овим ставовима, С. Велмар Јанковић усавршава наративну технику „знање о 'прошлој будућности'”, којом се о догађајима и унутрашњим стањима јунака приповеда поступком самооткривања – приповедач „из садашњости пројектује своја искуства и искуства епохе у прошло време” (Угреновић 2012: 91) – и коју ће успешно применити не само у „историцистичким” наративима (в. Угреновић 2012: 85, 91) већ у свим жанровима у којима ствара:

Не треба мислити да сам ове наслове, све, упамтила још онда. Неке јесам, као онај о бомбардовању Варшаве, али неке сам поново читала и памтила их са значењем које добијају у времену данашњем, тек недавно када ми је кћи, на моју молбу, снимила у Народној библиотеци бројеве 'Политике', 'Правде' и 'Времена' од 3. септембра 1939. године. Тек сам онда сагледала, умела да сагледам, после свих тих протеклих деценија, скривалицу коју ови наслови склапају чим се повежу, било на који начин. (*Lagum* 2013: 59).

Кад данас читам новине из јула и августа 1939. сумњам да је ико могао, у тим последњим месецима пред Други светски рат, да потисне у себи језу од будућности. (*Прозраци* 2004: 25).

[...] – ко зна чија смо све древна искуства призивали из постојбине колективно несвесног у тежњи да опстанемо – учили да схватамо прошлост да бисмо се препознали у садашњости. (*Прозраци* 2004: 143; в. и *Прозраци* 2004: 11–12, 121)

Обе јунакиње и експлицитно истичу извесна домишљања (реконструкцију) чињеница из свог живота, сугеришући да се егзистенцијалне чињенице не морају подударати са онима у мемоарској прози како би се дочарали лични доживљаји и осећања, као и дух, мирис и боја епохе.¹¹ Иако „чишћење текста” и тенденциозност која се запажа у неким сегментима нису били страни ни класичном типу мемоара, у том погледу поетика мемоарског приповедања С. Велмар-Јанковић има савременије одлике: дајући предност *доживљају*, техници унутрашњег монолога и тока свести како би представила унутрашње стање бића које пати, она

мемоари, заправо, не приказују живот као (чињенични) документ, већ живот у свом (психолошком) протоку” (према Бојанић Ђирковић 2022: 17–18).

10 „[...] а ја сам, у прелому те ноћи која се догађала пре скоро четрдесет година али која постоји и *saga*, иста, у мени, јер могу да осетим сваки њен трептај, боју, облик, звук, смисао, ја сам хватала, и то не само очима или слухом, него и мишићима, кожом, целим телом, поруке које су стизале од тих људи, од предмета, од ваздуха одједном испуњеног енергијама отпора и претње, страха и надмоћи, енергијама које су се ковитлале и усијавале, многобројне, као моћно, блиставотамно, немушто клупко.” (*Lagum* 2013: 20; в. и *Lagum* 2013: 67–68)

11 „Нисам сигурна да ћу настојати да му откријем име јер не мислим да би то откриће много допринело садржини и облику мојих сећања.” (*Прозраци* 2004: 199–200, в. и *Прозраци* 2004: 27, 32) „Било потврђени или непотврђени у том проверавању, ови бројеви и датуми неће бити мање судбински. Ни мање тајанственог значења које се очитује у њиховом понављању у нечијем животу. Стигла сам у тренутак када ме више занима да испитујем своје сећање на неко парче стварности него сама та стварност.” (*Lagum* 2013: 256)

чини излишним и само питање истинитости и лажи на нивоу чињеница у мемоарско-аутобиографском приповедању; јер „мемоари морају лагати. [...], парадоксално истинитије делују баш они мемоари који су усмерени на доживљај и који су исприповедани унутрашњим монологом” (Бојанић Ђирковић 2022: 33–34).

Већ смо нагласили да обе јунакиње користе документарне изворе (најчешће дневну штампу и породичну архиву, с тим да мемоаристкиња често цитира или се експлицитно позива на мемоаре В. Черчила и *Ембахаде* М. Црњанског) како би подстакле сећање, односно потврдиле његову валидност и/или попунили пукотине између проживљеног и запамћеног – уклониле „крпе несећања”, да се послужимо речником *Прозрака*.¹² Уједно, те празнине у сећању или казивању јесу и највећи изазов за читаоца мемоара, односно романа-мемоара: он трага за интенцијом избора чињеница и детаља мемоаристкиње, настојећи да попуни и дешифрује заборављена или „прећутана места” (Бојанић Ђирковић 2022: 31, 156). У томе му помаже накнадна рефлексивна техника у *Прозрацима*, као и у бележници-сећањима јунакиње *Лагума*, уз преклапање, преплитање, сучељавање и преиспитивање позиција приповедног и доживљајног ја.

Есејистички пасажи, присутни нарочито у првој књизи *Прозрака*, заступљени су и у *Лагуму* (а неки од њих зачети још у *Ожильку*), где се читав један романескни ток може означити као есејистички: есеји о језику који нестаје и језику који настаје, поготово употреба личних и присвојних заменица кроз које су представљени и топоси губитка личног и верског идентитета у тоталитарним режимима и усмеравање ка идеологији – комунистичко обезличено *ми* насупрот грађанском самосвесном ја (*Lagum* 2013: 32–33, 191–192, 183–186; уп. *Прозраци* 2004: 269–270); есеји о уметности; есеји о архитектури и улицама Београда, који почињу већ на првим страницама романа и мемоара С. Велмар Јанковић и расту по свим њеним књигама.

Кроз *Лагум* „пролази” читава галерија ликова – историјских личности које су обележиле српску културу и историју, као и живот у престоници између два светска рата и након Другог светског рата, галерија која ће се многоструко увећати у мемоарској прози С. Велмар-Јанковић. Уз то, обе јунакиње своја сећања записују на болесничкој постељи, осећајући близину смрти и потребу да је предухитре бар толико док (у) својим наративима сведу рачуне са самима собом и оставе забележено јединствено искуство сведока важних историјских и културних догађаја и појава. Иако исказују свест о томе да су њихова сведочанства непоуздана као историјски извор и повремено стају запитане пред смислом бележења својих сећања, оне свога читаоца убеђују да су баш у њима, управо због те субјективности и искрености, представљене незаменљиве слике једног простора и времена.

Када је реч о слици простора и времена, топос града, односно хронотоп града Београда у књижевном делу С. Велмар-Јанковић има посебно важно место и завређује опсежну студију, али за ову прилику на њега ћемо се кратко осврнути како бисмо употпунили контекст *велике приче*. Београд је присутан у свим жанровима у којима она пише: било да се ради о мемоарима, романима и драмама, где се догађаји/радња одвијају у српској престоници, било о есејима-приповеткама посвећеним појединим деловима града (Дорћол, Врачар),

12 „Сад следи још један навод из Черчилових мемоара, као непатетична допуна мојим патетичним сећањима”; „Сећања или нема или се више не могу разабрати и стога зарађам у писана сведочанства, у нади да ћу их тако призвати.” (*Прозраци* 2004: 99, 261)

било о монографији *Кайија Балкана* – Београд је оквир, позадина и/или главни јунак њене прозе (Пантић 2012: 167). Показујући изузетно познавање његове архитектуре и историје, С. Велмар-Јанковић приповеда када и како су се поједини делови града и улице насељавали и добијали имена, како су страдали у ратовима и након њих, зна имена архитеката и власника велелепних здања и прати промену њихове намене, руха и духа са сменама власти и (уметничког) укуса (в. *Прозраци* 2004: 116, 127). Готово увек су у питању елитни делови града јер се све дешава у „епицентру”, па и највећа разарања: станови у којима живи и које посећује јунакиња и њена породица, улице и установе; друштвени кругови у којима се креће, најчешће су јавне личности уметника, научника, политичара (в. *Прозраци* 2004: 78–79). То је случај не само у мемоарској него и у приповедној прози, где ликови задржавају особине и имена својих прототипова историјских личности, а грађевине које су ушле у стварност романа представљају слике стварних историјских здања.

У форми дневничких бележака, *мале приче*, писан је и *Ожиљак*, роман који тематизује (наративну) емпатију углавном из перспективе детета, и говори о детињству и одрастању у два различита света – грађанском и комунистичком. Топос детињства обрађен је и у првој књизи мемоара С. Велмар-Јанковић на сличан начин, уз истицање сличних иконичких представа и чињеница, чак и у сличној форми на појединим страницама, што указује на тежњу списатељице да своја сећања на прве чулне утиске и трауме транспонује у уметничку прозу чувајући притом истинитост доживљаја. Испуњено снажним емоционално-визуелним сензацијама и наговештајима будућег развоја личности и избора животног пута мемоаристе, детињство/породица представља један од најважнијих топоса мемоарске прозе, који не само тематско-мотивски него и естетски припада њеним најуспелијим сегментима, истиче Душан Иванић (2015: 13, 29). *Прозраци* вишеструко потврђују ово запажање (видети поглавље „Напрслине” – *Прозраци* 2004: 11–35).

Потреба да се исприча *животиња прича* (писање као терапија ослобађања субјекта), да се у личном тону сведочи и у име обесправљене и на стравичан начин ућуткане буржоазије – оних који су у том рату морали бити поражени јер су стајали између два непријатеља, нацизма и комунизма – једнако је присутна, ако не и убедљивије дочарана у *Лагуму* него у *Прозрацима*. У роману је та прича највећим делом исприповедана гласом и кроз фокализацију Милице Павловић. Њено *сада* у моменту приповедања обogaћено је накнадном рефлексijом о благостању у доба детињства и младости и животу грађанске класе, о немилосрдном бомбардовању Београда у Другом светском рату, данима окупације који су њеном супругу наметнули тешке моралне одлуке, а довели до емотивног удаљавања међу њима, као и о потоњем тежном животу обележеном њеном борбом за егзистенцију породице и очување достојанства и личног идентитета. Дакле, госпођа Павловић је *морални сведок* у смислу који је овом термину дао Пол Рикер у поменутој монографији *Memory, History, Forgetting* (2004) – сведок који, додуше, не носи физичке, али носи емотивне ожиљке из прошлости, те и на афективан и на моралан начин учествује у причи – а који би у реалној егзистенцији могла бити личност Милице Велмар-Јанковић, рођ. Вуловић. Морални сведоци који такве ожиљке носе јесу и јунакиња *Ожиљка*, чији је прототип С. Велмар-Јанковић у детињству,¹³

13 Списатељица сведочи да је писање *Ожиљка*, иако је подразумевало чепркање по сопственим ранама и траумама, представљало и неку врсту психилошке терапије – ослобађање од мора из ране младости, и истовремено драгоцено списатељско искуство у успостављању емоционалне дистанце према сопственом животу као грађи (Велмар-Јанковић 2012: 8–9).

као и мемоаристкиња у *Прозрацима* и *Прозрацима 2*¹⁴. Њена бака, достојанствена госпођа Лепосава Вуловић (супруга угледног грађевинског инжењера, министра и председника београдске општине Велислава Вуловића), чија је фокализација представљена посредно или путем реконструисаних дијалога, и чији се маркантни лик у наративној прози готово не разликује од представе њене личности у мемоарима, такође би се могла придружити овом списку моралних историјских сведока чије је животно искуство посредовано у *великој причи* С. Велмар-Јанковић: „Погледале смо се, све три и у исти час, са зебњом: ко би то могао да буде? Увек исто питање обесправљених, у свим временима. Ни данас не знам зашто се људско биће тако брзо навикава на стање обесправљености.” (*Прозраци* 2004: 219)

Док Милица Павловић представља животно искуство од периода успона грађанске класе након Првог светског рата, преко њеног пада након Другог, до јасних знакова распада комунизма у СФРЈ, С. Велмар-Јанковић своје приповедање обогаћује рефлексijом о породичном животу грађанске класе у годинама пре и у току Другог светског рата, о борби за своје место у новом друштвеном поретку, о периоду оптимизма младих (књижевника) и наде у бољи свет у титоистичкој Југославији (од почетка тридесетих до почетка педесетих година 20. века), а у *Прозрацима 2* сећа се догађаја и доживљаја од почетка педесетих година 20. века до прве деценије 21. века; дакле, захвата и посткомунистичко доба након распада СФРЈ, и још једно бомбардовање Србије 1999. Приповедајући животне приче, обе јунакиње преиспитују давнашње догађаје, међуљудске односе и своје поступке, при чему „поглед уназад” не доприноси само ослобађању субјекта кроз (поновно) проживљавање трауматичног искуства, момената среће и разочарања, већ и новим спознањима личних и колективних заблуда.

На пример, страдање девојчице под точковима трамваја код парка Мањез, чији је очевидац била девојчица Светлана, исприповедано је и са тачке гледишта доживљајног *ја* (детета) и уз накнадну рефлексiju приповедног *ја* мемоаристкиње (*Прозраци* 2004: 18–24); то је прва „напрлина” на стакленој кугли девојчице, која, према Јунгу, представља симбол „за један центар у нама самима” (Jung 1977: 144).

Бомбардовање Београда 6. априла 1941, током ког је срушен и породични стан Павловића, односно Велмар-Јанковића, представљено је и у роману *Ожиљак*, као транспозиција *мале приче* у уметничку прозу, и у мемоарској прози *Прозраци*. Иако се неке чињенице разликују, истина на нивоу *доживљаја* и слика света у овим делима суштински се допуњују: „Три дана које смо провели у тој згради, што у бакином стану што у склоништу, сложили су се у мени као неки покретни рингишпил од гласова, сличица и страве.” (*Прозраци* 2004: 97–98) Осим тога, ово је јединствено сведочанство о издаји грађана заташкавањем оних првих, правих сирена за узбуну, које су могле да спасу на хиљаде живота Београђана (*Прозраци* 2004: 95). Слично је, уз накнадну рефлексiju, приказан и доживљај савезничког бомбардовања на Ускрс 16. априла 1944: поново је април, поново недеља, и поново три дана немилосрдно разарају престоницу (в. *Прозраци* 2004: 160).

14 На пример, она сведочи о истеривању из стана девојчице и њене болесне мајке по вејавици на Бадњи дан 1945. године (*Прозраци* 2004: 208–214); о владавини страха у првој деценији комунистичке Југославије (*Прозраци* 2004: 261–265, 276); о немилосрдном прогону, лажним оптужбама, монтираним процесима-суђењима и страдању индустријалаца (Теокаровића), као и других угледних грађана чији је једини грех било богатство (*Прозраци* 2004: 201–203, 234–240, 250–251); о местима непојамних злочина, као што је фашистичко стратиште Јајинци (*Прозраци* 2004: 169), али и о комунистичким стратиштима, о којима се деценијама шапутало: Лисичји Поток, Бањица, Кошутњак, Ада Циганлија (*Прозраци* 2004: 203, 238).

Потом, осуда Владимира Велмар-Јанковића као народног издајника због учешћа у раду Владе Милана Недића, њене последице по књижевникову породицу, те каснији сусрети Светланини с оцем, у мемоарима су представљени с несумњивом интенцијом да се допринесе његовој званичној рехабилитацији након распада СФРЈ, у периоду поновног националног освешћења (*Прозраци* 2004: 152–153; 157–158). Рачунајући сада, парадоксално, на функцију мемоара као објективног (историјског) сведочанства намењеног егзистенцијалном читаоцу, мемоаристикиња (тј. приређивач њених мемоара) публикује и оригинална документа: у *Прозрацима* очево опроштајно писмо кћерима (2004: 188), а у *Прозрацима 2* преписку с оцем, као и два есеја у којима В. Велмар-Јанковић излаже своја идејна начела (*Prozraci 2*: 345–409).

С. Велмар Јанковић писању мемоара приступа као зрела списатељица, дакле са извесном интенцијом и искуством, са свешћу о законитостима жанра, при чему непрестано преиспитује основне поставке на којима он почива (постојаност сећања, доживљено и домишљено/документовано), доводећи у питање и онако флуидну границу између мемоарско-аутобиографске и наративне прозе, тачније између *истине* мемоара и аутобиографски засноване наративне прозе. Иако су жанровски одређени као *сећања*, мемоари С. Велмар-Јанковић током спонтаног чина читања делују као природни наставак романа *Ожиљак* и *Лагум* – како тематски и стилски тако и вредносно – те А. Жежељ Коцић (2012: 107–109) истиче да су *Прозраци* „својеврсна романсирана аутобиографија”, а потом их одређује као роман, налазећи да у прози ове списатељице „различити жанрови се не само сусрећу и укрштају, већ и конструишу и деконструишу”. С друге стране, према мемоари интендирају егзистенцијалну и другачију читалачку публику, много ширу него роман (поготово ако је реч о психолошком роману), у доба када се појавио (1990) *Лагум* је био најчитанији роман у Србији и један од најзапаженијих романа у Европи; осим неспорне књижевноуметничке вредности, томе је несумњиво допринела и његова тематика. Ако је, дакле, интенција ауторке *Прозрака* не само емоционално „увлачење” читаоца у своју животну, односно породичну причу, него и његов увид у обесправљени положај „пропале буржоазије” у комунистичкој Југославији, те позив на ревидирање канонизоване историјске истине о „народним издајницима” у Другом светском рату – историје коју су писали победници – онда ту *велику причу* несумњиво приповедају и романи *Ожиљак* и *Лагум*.¹⁵

ИЗВОРИ

- Велмар-Јанковић 2002: Светлана Велмар-Јанковић, *Ожиљак*, Београд: Стубови културе.
– *Прозраци*, Београд: Стубови културе 2004.
Velmar-Janković 2013: Svetlana Velmar-Janković, *Lagum*, Beograd: Dereta.
– *Prozraci 2*. Prir. Žarko Rošulj. Beograd: Laguna 2014.

¹⁵ У интервјуу „Историја и приповедање” списатељица истиче да је званична историја о Другом светском рату резултат „систематског идеолошког и прикривања и прекрајања историјских истина” од стране тоталитарног режима и да „та историјска прича тек треба да се прича и сагледава са различитих становишта” (Велмар-Јанковић 2012: 39, 37). Сам интервјуист Зоран Јеремић с правом ће закључити: „Дакле, ако неким младим људима желимо да помогнемо да боље схвате Други светски рат у Србији и све политичке, социјалне и културне промене које је изазвао још увек ћемо их пре упутити на романе попут Вашег Лагума...” (Велмар-Јанковић 2012: 37)

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бараћ 2012: С. Бараћ, Мими В. Вуловићева, у: *Бездане свейлосџи: о књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић: зборник*, Прир. Михајло Пантић, Београд: Библиотека града, 49–62.
- Бојанић Ђирковић 2022: М. Бојанић Ђирковић, *Морални сведок: савремена поетика мемоара*, Универзитетска библиотека „Никола Тесла” – Народна библиотека „Раде Драинац”: Ниш–Прокупље.
- Иванић 1995: Д. Иванић, *Облик и врејеме*, Ниш: Просвета.
- Иванић 2015: Д. Иванић, *Догађај и прича: српска мемоарско-аутобиографска проза*, Ниш: Филозофски факултет – Београд: Филолошки факултет.
- Ивановић 2006: Р. Ивановић, *Андрићева мудроносна проза: Знаци животиа и знаци уметности*. Нови Сад: Змај.
- Jung 1977: К. G. Jung, *Психолошке расправе. Одabrана дела К. G. Junga*, knj. 4. Prev. Tomislav Bekić, Novi Sad: Matica srpska.
- Leman 2015: N. Leman, Мемоари. *Rečnik književnih rodova i vrsta*, Ur. Gžegož Gazda i Slovinja Tinecka Makovska. Prev. Ivana Đokić Saunderson. Beograd: Službeni glasnik, 615–620.
- Marković 1992: S. Ž. Marković. Мемоари. *Rečnik književnih termina*, Ur. Dragiša Živković, Beograd: Institut za književnost i umetnost – Nolit, 448.
- Pavličić 1983: Pavao Pavličić. *Književna genologija*, Zagreb: SNL.
- Пантић 2012: М. Пантић, *Прозраци Светлане Велмар-Јанковић или слагање времена*, у: *Бездане свейлосџи: о књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић: зборник*, Прир. Михајло Пантић, Београд: Библиотека града, 163–170.
- Popović 2010: Т. Popović. *Rečnik književnih termina*, Beograd: Logos Art: Edicija, 423–424.
- Quinn 2006: E. Quinn. *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*, New York: Fact on File 2006, <<http://www.scribd.com/doc/176630368/A-Dictionary-of-Literary-and-Thematic-Terms#scribd>>, 15. 9. 2012.
- Riker 1993: Pol Riker, *Vreme i priča*, Prvi tom. Prevele s francuskog Slavica Miletić (prvi deo) i Ana Moralić (drugi deo), Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ricoeur 2004: P. Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Угреновић 2012: А. Угреновић, *Историјски наратив у роману Воспаније Светлане Велмар-Јанковић, Бездане свейлосџи: о књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић: зборник*, Прир. Михајло Пантић, Београд: Библиотека града, 85–105.
- Велмар-Јанковић 2012: С. Велмар-Јанковић, *Историја и приповедање, Разговор водио Зоран Јеремић, Бездане свейлосџи: о књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић: зборник*, Прир. Михајло Пантић, Београд: Библиотека града, 5–47.

THE GREAT STORY: MEMOIR NARRATION BY SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ

Summary

The paper examines the autobiographical-memoir prose of Svetlana Velmar-Janković *Recollections* and *Recollections 2* in the context of the *great story* – a narrative type through which the author shapes the segments of her life with a greater temporal distance, striving to encompass the entire life – understood more freely compared to the definitions given to this concept by cognitive theorists led by Mark Freeman.

The *great story* of S. Velmar-Janković is formed by her family trilogy/tetralogy – alongside two memoir books, and the novels *Scar* and *Lagum*, whose I-narrators, a girl and an aged heroine, through intimate notes, depict a personal and family destiny against the backdrop of turbulent (historical) events in the decades before, during, and after the Second World War. The ways in which Mrs. Pavlović revives past times until the moment when her many *presents* meet are compatible with the ways in which the protagonist of *Recollections* Svetlana Velmar-Janković does so, which raises the question regarding the relationship between facts and memories, that is, the status of the documentary and fictional/reflexive in contemporary memoirs – a burning issue in the theory of this genre, as well as the question of the boundaries between memoirs and novels.

Keywords: Svetlana Velmar-Janković, autobiographical-memoir prose, *great story*, *Recollections* and *Recollections 2*, *Scar*, *Lagum*, memory, document, reflection, testimony

Mirjana M. Bečejski

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. X 2023)

Књига II/1

СТАРОСТ

Лектура и коректура

Ђорђе Ђурђевић
Ммилица Баџић

За издавача

Зоран Комадина, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник

Стефан Секулић

Штампа

Донат Граф, Београд

Тираж

150

ISBN

978-86-80596-36-5 (низ)

978-86-80596-68-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Српски језик, књижевност, уметност (18 ; 2023 ; Крагујевац)

Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са XVIII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (27–28. октобар 2023). Књ. 2, 1, Старост / уредници Драган Бошковић, Часлав Николић. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2024 (Београд : Донат граф). - 451 стр. : илустр. ; 24 cm

Текст ћир и лат. - Тираж 150. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-80596-68-6

ISBN 978-86-80596-36-5 (низ)

а) Српска књижевност -- Мотиви -- Старење -- Зборници

COBISS.SR-ID 155090697